

Per Øverland: Historieglimt 272 – Bakklandsgutten Lauritz Sand

Sorgensfri's Julebok 2017 har en fin artikkel av journalist Trond Ola Tilseth om krigshelten Lauritz Sand som vokste opp på Bakklandet. Han er en av krigstidens nordmenn som fortjener å minnes. Vi som bodde i Oslo under den

Lauritz Sands barndomshjem i Nedre Bakklandet 29. Foto: Bjørn Lien.

andre verdenskrigen hadde aviser som var kontrollert og sensurert av okkupantene. Likevel var vi godt orientert om det som skjedde både i byen og ute i verden. Nyhetene gikk fra mann til mann i tillegg til at vi hadde illegale aviser. Jeg var så heldig at min far kjørte drosje så vi ble ekstra godt orientert. Han hørte i tillegg på London i en radio som en kjøpmann lenger ned i gata hadde gjemt i et lagerbygg i bakgården. Noe jeg husker særlig godt var

nyhetene fra Grini som var nazistenes leir for politiske fanger i Bærum. Mange av landets mest kjente menn var internert der. Det kunne ramses opp en mengde navn, men vi får nøye oss med noen få: Diktere som Johan Borgen og Arnulf Øverland, skihoppere som Birger og Sigmund Ruud, professorer som Johs. Andenæs, Francis Bull og Didrik Arup Seip, finansmannen Gunnar Jahn som flere ganger var statsråd, kunstneren Henrik Sørensen, de senere statsministrene Trygve Bratteli og Einar Gerhardsen, politimester i Oslo, Kristian Welhaven, den kjente forkynneren Ole Hallesby og senere biskop på Hamar, Kristian Schjelderup, og mange, mange flere. Mange ble torturert. Den vi hørte mest om var nettopp Lauritz Sand. Torturistene visste at han satt inne med opplysninger om flere motstandsfolk. Torturen skulle få ham til å røpe noen navn. Før vi forteller mer om behandlingen han ble utsatt, for skal vi bli mer kjent med mannen, som slett ikke var noen ungdom i 1940.

Lauritz Sand ble født den 1. oktober 1879 i Nedre Bakklandet 29 og vokste opp i bydelen på slutten av det som har blitt kalt Bakklandets storhetstid. Bydelen var enda mer spennende enn i dag. Trond A. Tilseth uttrykker det slik: *«Bakklandet på slutten av 1800-tallet var en kokende gryte av liv. Lauritz og lekekameratene trengte bare å gå ut døra for å dra på oppdagelsesferd. Det myldret av mer eller mindre fine byfolk, bønder med trælede hender, sjømenn med salt i skjegget og hester som bæsjet i gatene.»* Det vrimlet av liv mellom brygger, butikker, serveringssteder, losjier og mange andre virksomheter. Bønder fra omlandet kom med varer med hest og vogn. De solgte varene på Bakklandet eller i Midtbyen. Ved bryggene lå store og små båter fra Trøndelag eller fra utlandet. Guttene ble vant til språk fra mange fremmede land. Da Bakke bru stod ferdig i 1887, ble bydelens situasjon endret. Fra å være byens viktigste innfallsport med den gamle bybrua så førte trafikken over Bakke bru til at den gikk utenom Bakklandet. Endringen skjedde ikke over natten, men befolkningen merket snart at en ny tid begynte.

Lauritz må ha fått utferdstrangen i barndommens gater. Han var en våken og talentfull gutt. Sammen med tre kamerater skrev han brev til kong Oscar i Stockholm for å få tillatelse av ham til å ha øvelser på Kristiansten festning for det trondhjemske buekorpsset som de hadde dannet. Det fikk den tillatelse til gjennom den lokale generalen! Lauritz var flink til å tegne så hans far ville at han skulle bli arkitekt. Gutten ville heller bli kunstner og dro til

Stockholm for å gå kunstscole. Han debuterte som kunstner, men kritikken tok motet fra ham. Sorgenfri viser på side 69 en nydelig kvinneskikkelse som han formet. I Stockholm møtte han rittmester Grimstedt som hadde gjort karriere i nederlandsk krigstjeneste i Østen. Kontakten med Grimstedt førte til at Lauritz søkte seg inn i nederlandsk offisersutdanning mot å tjenestegjøre i fem år i en nederlandsk koloni. Tross farens innstendige appell om å komme tilbake til Trondhjem, ble det Østen for gutten. I 1901 starter han i Batavia, det nåværende Jakarta i Indonesia, sin treårige offisersutdanning. Han er betatt av det fruktbare og vakre landet med sine vulkaner og prektige vegetasjon. Offiserselevene måtte stadig ut på farlige og strabasiøse ekspedisjoner. Et glimt forteller mye om Bakklandsgutten i uvante omgivelser. En dag er hans gruppe på marsj mot et opprør på Syd-Celebes der en lokal høvding hadde et stort våpenlager. Lauritz går alene opp til høvdingen og gir seg i prat med ham. Våpnene må være skjult i åsen bak huset. Da høvdingen benekter å ha våpen, tar gjesten frem et kompass og sier at dersom det er våpen her så er det lett for ham å avdekke det. Høvdingen visste ikke hva et kompass var og går til bekjennelse! Våpnene blir funnet frem og fraktet bort uten kamp og blodsutgydelse. Lauritz får en medalje for snarrådighet!

En del av offiserstreningen omfattet landmåling. Som offiser får Lauritz ansvar for den nederlandske generalstabens geografiske oppmåling. I et brev hjem forteller han om dette livet: *«Den håpløse kampen mot usynlige hodejegere, man ser dem ikke, hører dem neppe, men man føler at man følges. Kun nå og da knekker en tørr kvist, eller en forgiftet pil fra bue eller pusterør minner om deres tilværelse. Romantisk, jo tak – men jeg læser heller romanen end jeg oplever den!»* I 1911 blir Lauritz direktør for teplantasjen Pagilaran. Han gifter seg og lever i mange år et overklasseliv i eksotiske omgivelser. I 1929 drar familien på tur til Europa. En syk sønn gjør at tilbakereisen blir oppgitt. I 1937 kjøper de villa på Bekkestua i Bærum.

Da krigen kom til Norge fra 1940 var Lauritz 61 år gammel og nøt sitt otium, men ble snart aktiv i motstandskampen i etterretningsorganisasjonen XU, som beholdt sine hemmeligheter helt til 1988! Dens arbeid var lite kjent, men fienden hadde sterk mistanke om Lauritz' arbeid. Derfor ble han verre mishandlet enn andre fanger. Hans omdømme er utvetydig om at han ikke røpet noe tross torturen. Det fortelles at han nesten bevisstløs begynte å

snakke, men da malayisk som torturistene ikke skjønte! Etter krigen fikk han sitt minnesmerke i Bærum med ett ord som innskrift: NEI. Han fikk leve noen få år etter krigen og kunne glede seg over barn og barnebarn. Han døde den 17. desember 1956. Et av Hannah Ryggens mest berømte tepper er viet Lauritz Sand. Innskriften er «*Jeg risser ditt navn, Lauritz Sand*».